

**Ceremonial arhaic și cultură tradițională în
Țara Maramureșului.**

Evocarea folcloristului Nicoară Timiș (1924-2011)

**Lucrările Simpozionului Național
„VEGHETORI LA OBÂRȘII”**

Ediția a IX-a

25-26 aprilie 2025, Dragomirești, Maramureș

Coordonatori:

**VASILE ȚIPLEA,
IOANA RALUCA MÎRZA**

LIMES

2026

I

Preocupările folclorice ale Academiei Române: direcții de cercetare, autori și culegeri din Transilvania și Maramureș (Acad. Doru PAMFIL)	9
O mărturie <i>partinică</i> despre tentativa de rapt teritorial a Maramureșului din iarna anului 1944-1945 (Prof. univ. dr. Virgiliu ȚĂRĂU)	12
Aspecte din viața economică a satelor din Plasa de Sus în secolul al XVIII-lea.... (Dr. Livia ARDELEAN)	20
Tache Papahagi, <i>Graiul și folklorul Maramureșului</i> , după 100 de ani (Prof. univ. dr. habil. Ioan-Mircea FARCAȘ)	68
Emil Bran și contribuția sa la culegerea folclorului din Sălaj și Maramureș (Vasile ȚIPLEA)	77
Gheorghe Dăncuș – un etnolog reprezentativ al Țării Maramureșului (Dr. Ion PETROVAI)	112

II

Zestre și identitate locală. Studiu asupra lăzilor de zestre din nordul Transilvaniei și Maramureș (Rareș Ioan DINA, Corina DINA)	123
Ritualuri și tradiții arhaice puse în operă la așezământul monastic Peștera Ialomiție (Arhim. Calinic DANDU)	139
Simboluri vegetale în cultura tradițională: mătrăguna și busuiocul (Prof. Elena ZUBAȘCU)	153
Ritualul în viața femeii exprimat prin Ansamblul „Izvorul Izei” din Dragomirești, Maramureș (Prof. inv. primar Maria CURAC)	160
Particularități ale creației populare din Petrova (Prof. Măricuța PETROVAI)	168

III

Nicoară Timiș (1924 – 2011) – omul providențial pentru cultura populară din Maramureș (Prof. Mihaela-Cristina GHERHEȘ)	177
NICOARĂ TIMIȘ – un căutător de comori (Ioan ARDELEANU-PRUNCU)	183
NICOARĂ TIMIȘ – Ctitor cu vocație (Vasile LECHINȚAN)	189
NICOARĂ TIMIȘ și valorificarea culturii populare. Centenar Nicoară Timiș (1924-2011) (Prof. etnolog Pamfil BILȚIU)	204
Aspecte din plămădirea Festivalului „Câte flori pe Iza-n sus” (Pr. Gavriș VANCEA)	213

ADDENDA	221
---------------	-----

PREOCUPĂRILE FOLCLORICE ALE ACADEMIEI ROMÂNE: DIRECȚII DE CERCETARE, AUTORI ȘI CULEGERI DIN TRANSILVANIA ȘI MARAMUREȘ

Acad. Doru PAMFIL

Președinte Academia Română, Filiala Cluj

În cadrul culturii române moderne, Academia Română s-a afirmat ca principală instituție de consacrare și coordonare a cercetării științifice și culturale, asumându-și încă de la înființarea sa, la 01 aprilie 1866, rolul de a conserva și valorifica patrimoniul național. Între domeniile privilegiate ale acestei activități se numără folclorul, perceput nu doar ca expresie artistică a culturii populare, ci ca un sistem complex de reprezentări simbolice, credințe și practici care reflectă identitatea colectivă a comunităților românești. Preocupările folclorice ale Academiei Române s-au manifestat constant și sistematic, evoluând de la simple culegeri de texte la elaborarea unor sinteze teoretice și proiecte editoriale de amploare în tot spațiul românesc, cu un accent deosebit asupra unor regiuni precum Transilvania și Maramureșul, considerate spații de conservare a unor forme arhaice de cultură tradițională.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, interesul pentru folclor s-a dezvoltat în contextul afirmării identității naționale, fiind influențat de curentele romantice europene. În această etapă, folclorul era valorificat în special ca sursă de inspirație literară și ca dovadă a specificului național. Culegerile realizate de Vasile Alecsandri, reunite în volumul „Poezii populare ale românilor” și publicate în 1866, reprezintă un moment fondator în istoria folcloristicii românești. Această lucrare include texte provenite din diverse regiuni, inclusiv din Transilvania, contribuind la integrarea acestuia în circuitul cultural românesc.

În paralel, Bogdan Petriceicu Hașdeu a introdus o perspectivă științifică asupra folclorului, analizând mitologia populară, credințele și limbajul. El a fost preocupat de identificarea unor structuri profunde și de compararea tradițiilor românești cu cele ale altor popoare, contribuind la fundamentarea unei metodologii riguroase. În aceeași perioadă, cercetători precum Simion Florea Marian au realizat lucrări dedicate obiceiurilor și tradițiilor, dintre care „Sărbătorile la români” constituie o sinteză valoroasă ce include numeroase

elemente provenite din nordul Transilvaniei și din zonele limitrofe Maramureșului.

Un moment important în sistematizarea folclorului transilvănean îl reprezintă activitatea lui Ion Mușlea, fondator al Arhivei de Folclor din Cluj. Prin cercetări de teren riguroase, acesta a colectat un număr impresionant de texte populare din Transilvania: basme, legende, ghicitori și cântece. Arhiva creată de el, ulterior integrată în rețeaua academică, constituie și astăzi o sursă fundamentală pentru studiul folclorului transilvan.

O contribuție importantă la valorificarea acestor materiale o are Ovidiu Bîrlea care, în lucrările sale, analizează tipologia basmelor și circulația motivelor folclorice. Studiile sale se bazează în mare parte pe texte culese din Transilvania, evidențiind atât specificul regional, cât și elementele comune ale folclorului românesc. Bîrlea subliniază caracterul dinamic al tradiției orale și capacitatea acesteia de a se adapta la contexte diferite.

În cadrul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, cercetările de teren desfășurate în Transilvania au dus la realizarea unor colecții valoroase de colinde, doine și balade. De exemplu, culegerile de colinde din Maramureș și Țara Oașului evidențiază păstrarea unor structuri arhaice și a unor motive mitico-rituale de mare vechime.

Maramureșul reprezintă una dintre cele mai bine conservate zone din punct de vedere al tradițiilor populare. Culegerile realizate în această regiune includ colinde, bocete, balade și basme, păstrate într-o formă relativ arhaică. De asemenea, obiceiurile de iarnă și ritualurile comunitare din Maramureș au fost documentate în detaliu, constituind un material deosebit de valoros pentru cercetători.

Contribuțiile teoretice ale lui Mihai Pop, originar din Strâmtura, satul Glod, Maramureș concretizate în lucrarea „Folclorul românesc”, oferă un cadru conceptual pentru analiza acestor materiale. Autorul definește genurile folclorice, funcțiile acestora și relația dintre tradiție și comunitate, utilizând exemple din diverse regiuni, inclusiv Transilvania și Maramureș.

Ne-am reunit la Dragomirești pentru a-l evoca pe folcloristul Nicoară Timiș cu ocazia împlinirii centenarului de la nașterea sa. Poate nu întâmplător, Nicoară Timiș s-a așezat la Dragomirești pentru că de-a lungul timpului acest tărâm a adunat mari personalități iubitoare de folclor. Cântărețul bisericii de la Dragomirești, pe numele său Dumitru Țicală în vreme ce se afla în satul Glod pentru a învăța cântările la strună, între anii 1841-1843, a realizat o importantă culegere de folclor care cuprindea, pe lângă cântece religioase, multe texte de cântece populare și bocete pentru morți. Preotul de la Dragomirești, Emil Bran, în perioada studiilor sale teologice, a realizat o importantă culegere de texte folclorice din satul său natal, Tohat și din împrejurimi, multe din ele publicate, iar

altele aflate în manuscris. De asemenea, Emil Bran a fost și un colaborator al lui Bogdan Petriceicu Hașdeu, și în anul 1889, publica în ziarul „Gutinel” „răspuns la câteva întrebări din chestionarul domnului B.P. Hașdeu pentru adunarea datelor privitoare la limba română”. Este important să amintim că academicianul Mihai Pop, în tinerețea sa, a sprijinit acțiunea de construire a Muzeului satului de la București. În anul 1936 a fost la Dragomirești pentru a ajuta la demontarea bisericii de lemn, în urma donației făcută de către comunitatea din Dragomirești către acest muzeu.

Așadar, Nicoară Timiș s-a așezat la Dragomirești pe un teren fertil, iar activitatea sa de conservare și promovare a folclorului și culturii populare din Maramureș a fost una foarte importantă. Dincolo de numeroasele sale activități, poate cea mai mare realizare a sa, este Muzeul Țărâncii de la Dragomirești, vizitat an de an, de mii de turiști iubitori de tradiție populară.

În epoca contemporană, cercetarea folclorică se adaptează noilor tehnologii și contexte culturale. Digitalizarea arhivelor, conservarea patrimoniului imaterial și integrarea folclorului în circuitul global reprezintă direcții importante de dezvoltare în acest domeniu.

Totodată, cercetările folclorice se prezintă publicului prin intermediul conferințelor, al simpozioanelor cum este și aceasta de la Dragomirești, ajuns la IX-a ediție, cu tema: *Ceremonial arhaic și cultură tradițională în Țara Maramureșului. Evocarea folcloristului Nicoară Timiș (1924-2011)*.

O MĂRTURIE *PARTINICĂ* DESPRE TENTATIVA DE RAPT TERITORIAL A MARAMUREȘULUI DIN IARNA ANULUI 1944-1945

Prof. univ. dr. Virgiliu ȚĂRĂU

Onorat de invitația de a participa la această ediție a simpozionului, am stăruit pe lângă destoinicul și vigurosul organizator al acestei întâlniri să îmi spună câte ceva din tematica manifestării. Primele cuvinte rostite au menționat și numele lui Nicoară Timiș. Declicul s-a produs, iar apoi, treptat, mi-am adus aminte de unde știam numele.

Despre el, acum mai bine de două decenii, citisem o lucrare în care adunase deopotrivă analize istorice și nestemate ale memoriei, contribuind nu doar la cunoașterea, ci și la perpetuarea legendei lui Gavril Mihai Ștrifundă¹. Etnograful, folcloristul și istoricul locurilor și plaiurilor maramureșene, adunase cu sârg mărturii de epocă, știri din arhive și documente de ego-istorie, valorificându-le într-un volum în care istoria și mitul se conjugau firesc în acord cu subiectivitățile actorilor și spectatorilor ce vehiculau povești despre acea lume și despre acei oameni. Acțiunile miticului primar de Borșa de împotrivire la includerea Maramureșului în Ucraina, respectiv a celor de revenire a administrației românești în regiune au alimentat copios mai apoi literatura istorică dedicată subiectului.

Deși preocupat de povestea sovietizării României, cam în aceeași vreme, lucrând la un proiect dedicat colectivizării în România, am însoțit o antropoloagă americană, om de onoare al leudului, pe Gail Kligman, în câteva dintre periegezele din regiune realizate pentru acest proiect². Așa am intrat în legătură cu regretatul Mihai Dăncuș, care mi-a vorbit despre apariția acestei cărți. Apoi, am discutat despre ea și cu unul dintre contribuiitori, Gheorghe Bodea, în acea

¹ Nicoară Timiș, *Legendarul Găvrilă Mihali Ștrifundă din Borșa*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca, 2000.

² Proiectul a fost finalizat cu lucrările în română (dar și cu ediții în limba engleză) Constantin Iordachi, Dorin Dobrinu, eds., „Țărănimea și puterea. Procesul de colectivizare a agriculturii în România 1949-1962”, Iași, Polirom, 2005; Gail Kligman, Katherine Verdery, *Țăranii sub Asediu, Colectivizarea Agriculturii în România (1949-1962)*, Polirom, 2015.

URBIS | We know books

vreme redactor de istorie a radioului clujean. Ulterior, prin stagii de cercetare și în urma coordonării unor lucrări realizate de o tânără studentă și doctorandă, astăzi versatilă diplomată a României, de loc din Rozavlea, Dorina Orzac, am aprofundat subiectul și am reflectat la rândul meu pe marginea aventurii din iarna anului 1945 din Maramureșul devenit temporar sub administrație sovietică³. Chiar fără să mai fi fost preocupat intens de subiect, în timp, din varii arhive, am tot adunat și alte informații legate de această problemă. Cum nu le-am valorificat până în prezent, am spus că acest moment de *veghere asupra obârșiiilor*, ar putea fi o bună ocazie de a spune și din alte perspective povestea încercării, devenită metaforică și legendară, de *rapt teritorial* a Maramureșului din iarna anului 1944-1945.

Fără a trece în revistă, în totalitate, bibliografia problematicii, dar prețuind și alte eforturi ale istoricilor de a lămuri acest episod din trecut⁴, să spunem că fructificăm suplimentar cu acest prilej și un document de ego istorie produs în contexte diferite în perioada comunistă. El aparține unui actor din epocă, chiar dacă situat pe un alt versant al muntelui istoriei în raport cu legendarul recuperat de Nicoară Timiș. Este vorba de un lider comunist al Frontului Național Democrat, intens implicat în problema revenirii administrației românești în regiune în primăvara anului 1945: Nicolae Goldberger, lider și delegat regional al CC al PCR pentru Nordul Ardealului (inclusiv pentru Maramureș) din octombrie 1944 până în vara anului 1945, principal responsabil politic al regiunii și personaj relevant în negocierea cu sovieticii pentru situația din regiune.

Sursa istorică fructificată aici are o dublă semnificație. Pe de o parte este legată de conținuturile substanțiale transmise în raport cu universul decizional comunist din epocă. Ea ne arată prin relatările unice ale lui Goldberger – în raport de ceea ce știam până în prezent – o lipsă de planificare, de control politic, de maximă improvizație și de completă dependență de actorii locali. Spuse și argumentate de actorul cu cea mai înaltă poziție și *încărcătură* politică din epocă, ele ne permit înțelegerea mai clară a cauzelor nebuloase și a felului în care aventura unor actori locali ucraineni, care au colonizat mișcarea comunistă,

³ *Alegeri fără opțiune. Primele alegeri parlamentare din centrul și estul Europei după încheierea celui de-al doilea război mondial*, Cluj, Eikon, 2005

⁴ Marcela Sălăgean, *Administrația sovietică din Nordul Transilvaniei, noiembrie 1944-martie 1945*, Cluj-Napoca, 2002; Gheorghe Bodea, *Încercări de anexare forțată a Maramureșului din stânga Tisei la Ucraina Sovietică octombrie 1944-mai 1945*, Cluj-Napoca, 1973; Dumitru Șandru, *Naționaliștii ucraineni, Maramureșul și Bucovina*, Iași, 1995; Florin Müller, „Tentative de rapt teritorial și de sovietizare a regiunii Maramureș, în anii 1944-1945, în „Revista istorică”, Serie Nouă, Tom IV, nr. 7-8, iulie-august 1993; Ilie Gherheș, „Maramureșul între dictatul de la Viena și Conferința de pace de la Paris (30 august 1940 – 10 februarie 1947) Baia Mare, Biblioteca Județeană Petre Dulfu, 2002